

האם כשם שהמזבח כולו כשר לקדשי קדשים לר' יוסי, דכתב 'זובחת עליו את עלתיך', הוא הדין לרצפה שדינה כמזבח לענין הקטרה. או שמא אינה לגמרי כמזבח, שהרי מודה ר' יהודה בדמיו. ובמקום אחר (יז, ב; יט, כג) נקט כן כודאי שאין כשרים בדרום לפי שלא נחשב ראשו של מזבח, שהרי אינו ראוי לדמים.

לכאורה נראה מדברי הרמב"ם (בית הבחירה ב,ה) שהלכה כרבי יוסי, כמו בשאר מקומות שהלכה כמותו כנגד רבי יהודה (ע' כסף משנה שם). אך יש מי שכתב שנראה שהלכה כר' יהודה שרצפת העזרה כשרה להקטרת אימורים – שכן משמע מדברי רבא 'ומודה ר' יהודה בדמיו' – משמע שנוקט כשיטתו (עפ"י 'משנתו של ר' עקיבא' לגרע"י שלזינגר. תשו' יח). וכן מורה פשט הכתובים בדברי הימים, כפי שהעירו המפרשים. וכן נקטו בפשטות הראשונים, ששלמה קדש רצפה (ע' בפירוש רבנו בחיי שמיני; כוזרי ג,לט). ויש להסתפק האם חכמים חולקים על ר' יהודה בדיון, שלשיטתם אי אפשר לקדש רצפה למערכה. או שמא אינם חולקים לדינא, שבמקום הצורך ניתן לקדש את הרצפה, אלא חלקו כיצד היה מעשה – כן נסתפק בחז"א יט, כח. ע"ש.

'דברים ככתבן. דברי רבי יהודה...' – כיוצא בזה אמר רבי יהודה בפסחים 'לגר אשר בשעריך תתנה... – דברים ככתבן, ורבי מאיר חולק. וכן בסוטה לח. דרש רבי יהודה [דלא כחכמים] ממשמעות 'כה תברכו' – בלשון הקדש, כלומר 'כה' – בדיוק כפי שנכתב בתורה. [וכבר הראינו לדעת בכמה הלכות שלשיטת רבי יהודה דיבורו של אדם צריך להיות מסוים מדויק ופרטני ואין די בביטוי כוללני. וכן לענין נוסחי ברכות – רבי יהודה מסיים ומפרט. ע' במובא ביוסף דעת נדרים יא וברכות מ].

דף ס

זמה ת"ל ושלש אמות קמתו – משפת סובב ולמעלה – הרמב"ם קורא לחלק זה של קיר המזבח שמשפת סובב ולמעלה: 'מקום המערכה' (ע' בהלכות בית הבחירה ב,ה ועוד). וכתב (שם בה"ז) ששיעור גובה זה מעכב לדורות, שאי אפשר לבנות מזבח שקומתו פחות משלש אמות – כי כך כתבה תורה בשיעור גובה מקום המערכה [וכמו שאמרו להלן (סב) שלעולם אין למעטו משטח אמה על אמה – כשטח המערכה].

אמנם מדברי הגר"א (יו"ד קמא ס"ק לה) משמע לכאורה שחולק על כך, שכתב שגובה המזבח, הגם שהוא כתוב בתורה – אינו מעכב. ומשמע לכאורה שגם שלש אמות הכתובים במקרא, שהן 'מקום המערכה' לשיטת הרמב"ם – אינן לעיכובא. וכן נראית לכאורה שיטת הראב"ד, שאותו גובה אינו בכלל 'מקום מערכה' לדעתו (עפ"י חדושי מרן ר"ז הלוי בית הבחירה ב,ח).

זדלמא משום דקסבר שפיכה מכח האדם בעינין – החזו"ן-איש (כ ב,י) כתב שפסול מטעם 'מתעסק'. וכתב להוכיח מכאן שפסול 'מתעסק' בקדשים קיים גם בשאר עבודות ולא רק בשחיטה, דלא כדעת האחיעזר (ה"ב ב). ע"ש. (וכן נקט הגר"ד בנגיס ח"ב מז). והגאון רבי חיים עוזר (שם בח"ג נב) השיב להוכיח להפך, שהרי לא הזכירו בעניננו פסול 'מתעסק' אלא משום חסרון בכח האדם – משמע שאכן אין פסול 'מתעסק' בשאר עבודות.

וע"ע באבני נזר (אה"ע קפד, י קצ,ח) שהביא מכאן אודות נפילה מידו, בשחיטה ובגט, האם נחשב כבא מכחו. וע"ע בהר צבי.

‘ואכלוה מצות אצל המזבח וכי אצל המזבח אכלוה? אלא בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר’ – בכמה מקומות דרשו מה הידיעה, להורות על הישארות הדבר במתכונתו השלמה, ללא חסרון ושינוי (ע’ במצוין לעיל כה). עוד יש לפרש בפשטות, כבר שמענו שמזבח שנפגם נפסל (וכדלעיל מ’זבחת עליו’ – כשהוא שלם), וכאן הלימוד הוא מכך שתלה הכתוב אכילתם במזבח, משמע שצריך מזבח קיים כדי לאכול בקדשים, וממילא כשנפגם ואינו כשר, אין רשאים לאכול.

– אף על פי שמקרא זה נאמר במילואים וישנה דעה הסוברת שאין למדים דורות משעה – יש לומר שכאן הכל מודים שניתן ללמוד, מפני שמצינו בדומה לזה שהקרבה אינה כשרה אלא כשהמזבח שלם (עפ”י תוס’ סנהדרין מה. ד”ה מנין. וע”ע יד דוד כאן).

– יש מי שכתב שגם איסור תורה של נטיעת אילן במקדש, קיים רק כשהמזבח שלם, שהרי גם שם נאמר **‘אצל מזבח ה’ אלקיך** (משנת חכמים (מזאמושן). לח, דף עז. וע’ הר צבי כאן). ובמנחת חינוך (תצב) חלק על כך, שדוקא לענין אכילת קדשים דרשו כן מיתור הכתוב, שהרי כבר ידענו את מקום האכילה, ומה מלמדנו באמרו **‘אצל המזבח’**. אבל לגבי שאר הלכות, אין הדבר תלוי במזבח כלל.

‘קדשי קדשים מנגן, תלמוד לומר קדש קדשים’ – הרש”ש פרש [דלא כרש”י] שהלימוד הוא מכך שתלה הכתוב דין המנחה בעבודה שהיא **‘קדש קדשים’** – משמע שכמו כן דינם של כל קדשי קדשים. (ובזה יישב קושית התוס’. ונראה שהראשונים נמנעו מלפרש כן שהרי לדעת ר’ ישמעאל בסמוך הוא הדין בקדשים קלים שאינם נאכלים, הרי שאין זו כוונת הכתוב אליבא דאמת).

(ע”ב) ‘מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית’ – בשיטת הפוסקים במעשר שני בזמן הזה, בירושלם שבין החומות – ע’ במובא במכות יט.

‘אי קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, אפילו בכור נמי תיבעי’ – בענין הקרבת קרבנות בזמן הזה כשאין בית, ע’ במובא ביוסף דעת מגילה י.

‘דם ובשר חדא מילתא היא’ – הגם שצריכים להקיש בשר ודם, והרי מכל מקום יש כאן למד מן הלמד, אך לאחר שלמדנו בשר מדם בהקש, מחשבים את הבכור כדבר אחד, ומקשים מעשר לבכור (חדושים ובאורים מכות יט:). וכדומה לזה יש במנחות פב: גבי פסח מצרים ופסח דורות.

‘כי סליק רבין אמרה לשמעטא קמיה דרבי ירמיה, אמר: בבלאי טפשאי, אמטול דיתבי בארעא חשוכא אמרי שמעתא דמחשכא...’ –

‘פירש הרמב”ם ז”ל בתשובת שאלה דר’ ירמיה לטעמיה דאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם – זה תלמוד בבלי. וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל. ור’ זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמיה דבבלאי משום דלא נהירין ליה בתר דשמע טעמא דמערבאי, דמנהגא דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר ברישא. מיהו לאו בכל הדורות היה כן, אלא בימי רבה

ורב יוסף ואביו ורבה דהווי להו שמדות, כדאיתא בהשוכר את הפועלים... וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. עד כאן דברי רבינו ז"ל וחיים הם למוצאיהם'. (ריטב"א יומא נו – עפ"י שו"ת הרמב"ם תלו).

ע"ע בספר הישר לרבנו תם, תשובה מה. עוד בענין 'מחשכים' ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין כד.

*

'... והנה מבואר בשמואל(ב, כד) ודברי הימים(א, א, כא) דוד המלך ע"ה קנה את מקום המקדש מארונה היבוסי. והנה לא נוכל לומר שבעת שכבש דוד את ירושלים כבש גם את המקום הזה, אך אחר כך מכרו לארונה היבוסי על כן נשאר בידו – דקשה הא ארונה היה גוי בן נח... והיאך עברו על לאו ד'לא תחנם'...

אלא על כרחך צריך לומר דהמקום הזה לא נלקח מעולם מארונה. והטעם דלא נלקח בידו, דאפשר הוא השלים עם דוד המלך ע"ה בשעה שפתח בשלום...

ואפשר לומר דהיה סיבה שלא לקחו מאתו. וקרוב לומר כי היה רצון השי"ת שהמקום הקדוש הזה שבו השראת שכינה לעולמי עד – לא יהיה בחזקה אפילו בהיתר על ידי כיבוש. ושלמה לא רצה לבנות הבית-המקדש משלל דוד המלך ע"ה כדי שלא יאמרו הגוים שנחרב בענין זה, ואגדה זו מביא גם כן רש"י במלכים(א-ז, נא), אם כן הכא נמי. ואפילו במתנה לא רצה דוד המלך ע"ה ליקח רק בכסף מלא, ורצה שיהיה חלק לכל ישראל במקום המקודש הזה. או איזה טעם אשר גלוי לפניו יתברך ויתעלה, ואם כי נעלם מאתנו, על כל פנים המקום הזה לא בא לידינו בדרך כיבוש רק נמכר ברצון בכסף מלא... (מנחת חינוך רפד, כג).

כתב שם לפי"ז שפירות הגדלים שם חייבים בתרומות ומעשרות מדאורייתא, לפי שלא בטלה קדושת הארץ מאותו מקום, שלא בא לידינו ע"י כיבוש אלא בקנין מרצון.

דף סא

'הא והא בקדשי קדשים' – כלומר אפילו בקדשי קדשים שלדעת הכל אין לאכלם ללא מזבח בנוי במקומו (עפ"י הגר"ס; יד דוד. ועע"ש).

'(ע"ב) 'מזבח של שילה – של אבנים היה... אחד של שילה ואחד של נוב ושל גבעון ובית עולמים' – מזה שומעים אנו שאין בונים מזבח אלא של אבנים (עפ"י רמב"ם בית הבחירה א, יג; לקוטי הלכות. והביא כעין זה מהמכילתא. וע"ע בהרחבת השיטות והדעות, במאמרו של הר"י אלבום – תחומין ה, עמ' 454 ואילך).

'הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמא' – רש"י: 'גמא' – גימל יונית, עשויה כמין כף פשוטה שלנו'. יש מי שהביא מכאן סמך לדעת מהר"ם גלאנטי (בתשובה קכד), שהכשיר 'ך' סופית הכתובה בסת"ם, כשהזוית העליונה שלה מרובעת ולא מעוגלת – שהרי המזבח צריך להיות מרובע דוקא, והמשילוהו כ'ך' פשוטה (עין יצחק כח).

ו. יש מי שנסתפק במה שאמרו 'מקטירין במקומו' – האם דוקא במקום שעמד שם המזבח או בכל מקום הראוי לעמידת המזבח, כלומר כל רצפת ההיכל (ע' מקדש דוד קדשים ה. ויל"ע לפי הצד האחרון, האם גם כשהמזבח במקומו כשר כל ההיכל להקטרה, או שמא רק כשנעקר. וכן נראה מפשט לשון המנ"ח (ק"ו, ה) שכתב שכשיש מזבח אינו עובר משום הקטרת שאור ודבש אלא על המזבח ולא בהיכל, וכשנעקר המזבח עובר בהיכל. אך שמא נקט כצד הראשון שאין חייב אלא על מקום מזבח ממש. ובתוס' (פז. ד"ה כבש) נראה לכאורה שגם כשמזבח עומד כשרה כל הרצפה).

דפים ס – סא

צב. א. מזבח שנפגם – האם ניתן לאכול מהקדשים שהוקרבו בעודו שלם?
 ב. האם ניתן להקריב קרבנות ולאכלם כשאין הבית בנוי, וכן לאכול מעשר שני?
 ג. בשעת פירוק המשכן במדבר וקודם העמדתו – האם היה אפשר לאכול בשר קדשים? האם נפסל משום 'יוצא'? והאם זבים ומצורעים משתלחים מן המחנות באותה שעה?

א. מזבח שנפגם (או נעקר) – אין אוכלים בגינו שיירי מנחות (ואכלוה מצות אצל המזבח. רבי אלעזר), ולא בשר קדשי קדשים (כי קדש קדשים הוא), ולדעת ר' ישמעאל אף לא בשר קדשים קלים (שהוקש בשר לדם, בבכור). אבל חכמים סוברים שאפשר לאכול קדשים קלים ללא מזבח. נעקר וחזר ונבנה; יש אומרים שלרבי ישמעאל כיון שנדחה נדחה (תוס' סא: ד"ה ולאחר ד"ה אע"פ). וי"א שחזרו ונראה (תוס' ב"מ נג: וכ"ד הרמב"ם, וכ"כ בשטמ"ק בשם הר"מ. וע"ע גליונות קה"י, שיש מקום לחלק בין קדשי קדשים לקק"ל).

אכילת מעשר שני כשהמזבח נפגם; המפרשים דייקו מדברי התוס' שאין לאכול. ויש חולקים (ע' מנ"ח תעג, ג (תמב, ה); ברכת הובה; שפת אמת ועוד).

ב. למאן דאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא (וכן פסקו כמה ראשונים. עתוס' כאן ולהלן סב. רמב"ם בית הבחירה ויד ז, ז מעה"ק יט, ט; ספר התורה הל' ארץ ישראל; ספר החינוך קפו ועוד) – מקריבים אע"פ שאין בית, ובלבד שיהא המזבח בנוי (ע"ע בשבועות טז). ולמאן דאמר לא קדשה לעתיד לבוא – אין מקריבים ללא בית.

ולרבי ישמעאל, כשם שאינם נקריבים [למ"ד לא קדשה לעת"ל] כך אין נאכלים אפילו נזרק דמם בעוד הבית בנוי – שהוקש הבשר לדם (וקדשי קדשים לדברי הכל אין נאכלים, שנפסלו ב'יוצא). והוא הדין למעשר שני שהוקש לבכור, אינו נאכל שלא בפני הבית.

כן מבואר לפי גרסתנו וכפרש"י. והתוס' נקטו שכשנחרב הבית לדברי הכל אין הקדשים נאכלים אפילו המזבח קיים, משום שנפסלו ב'יוצא', ואפילו חומת ירושלם קיימת, כי לא יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת העיר קיימת. וכן לענין מעשר שני, פשוט שאין אני קורא בו לפני ה' הלכך אינו נאכל. [ולפי גרסה אחת בגמרא להלן (ק"ב) כיון שהותרו הבמות, נאכל המעשר בכל ערי ישראל. ואולם התוס' נקטו לעיקר שאף אם לא קידשה לעתיד לבוא, הבמות אסורות].

ג. כאשר נעקר המזבח ממקומו, אסור לאכול קדשי קדשים. ולרבי ישמעאל אסור אף קדשים קלים, וחכמים חולקים כנ"ל.

הרמב"ם פסק כרבי ישמעאל (וע' זבח תודה).

כאשר המזבח עדיין על מקומו ורק המשכן פורק [כפי סדר הפירוק] – רשאים לאכול, שאף על פי שנסע, הריהו אהל מועד בקדושתו.

מפרש"י (ס: ד"ה קדשים; סא. ד"ה וחד) משמע שאפילו הוסרו הקלעים, לא נפסלו קדשי קדשים ב'יוצא' ורשאים לאכלם. ואולם התוס' נקטו עפ"י מסקנת הסוגיא במנחות שבהסרת הקלעים בטלה קדושת 'מחנה שכינה' וקדשי קדשים נפסלו ב'יוצא'.

מאותו הטעם, אף בעת המסע והפירוק, זבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה כמו בעת החנייה; זבים חוץ למחנה לוי, ומצורעים חוץ למחנה ישראל. ע"ע להלן קטו.

דף סא

צג. א. מזבח שבשילה, ממה היה עשוי?

ב. אש שירדה מן השמים למזבח של משה ואש שירדה למזבח של שלמה – מתי נסתלקה?

ג. האם המזבחות שבבית ראשון ושני היו זהים?

א. אמר רב הונא אמר רב: מזבח של שילה של אבנים היה. וכן הביאו מדברי ר' אליעזר בן יעקב בבבלי. בהמשך אמרו לפי תירוץ אחד שכך היא דעת ר' נתן, שהיה של נחושת חלול, מלא באבנים, אבל לפי דעת תנאים אחרת (ברייטא דסדר עולם), בשילה הקריבו על מזבח הנחושת של משה (כ"ה עפ"י פרש"י. וע' שפ"א). ולתירוץ רב נחמן בר יצחק, אפשר שאין מחלוקת בדבר, והיו נמצאים שם שני המזבחות (הגם שהקטירו על החדש. ערש"י).

ב. אש שירדה על המזבח בימי משה, לא נסתלקה מעל המזבח (גם בעת המסע) אלא בימי שלמה. [וגם במשכן שילה שהיה שם מזבח נוסף, לא נסתלקה לגמרי, והיתה משלחת שביבים למזבח השני, או היתה פעמים בזה ופעמים בזה]. אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה. [בימי בית שני לא היתה אש של שמים מסייעת].

ג. שנינו (במסכת מדות), כשעלו בני הגולה הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום (ר"ת גרס: מן הצפון) וד' אמות מן המערב. וכן הוסיפו בו שיתין, שקודם לכן היה כמין בור חוץ למזבח שהנסכים מתנקזים מן המזבח לתוכו, ואח"כ כשהוסיפו על המזבח, נקלט אותו בור בתוך תחום המזבח, ועשו נקבים בראש המזבח, כדי שירדו הנסכים משם לשיתין, שסברו שתיה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח אף שתיה נבלעת בו.

דף סב

צד. א. האם היו חללים באדמה תחת המזבח?

ב. מהי מדת המזבח הקטנה ביותר שניתן לבנות, ומהי המדה הגדולה ביותר?